

Книга 2. У серії “Гармонійний розвиток” – це книга 2.
Косенко В. **Поки що – альбіноси.** – Ф.: Поліфаст, 2001 р. – 232 с.
ISBN 966-7758-08-7
ББК 77
К71

Книга призначена в першу чергу тим, хто працює з дітьми та молоддю (працівникам освіти та установ культури, організаторам дозвілля дітей, молодіжним структурам, дитячим громадським об'єднанням), а також може успішно використовуватися бажаючими, незалежно від їх віку та розвитку, як посібник для самовдосконалення.

ВСТУП

Що дає “КРОКС”?

Ця книга є логічним продовженням моєї першої книги ”КРОКС” – ДЛІА КУЛЬТУРНИХ, РОЗУМНИХ, ОРГАНІЗОВАНИХ, КМІТЛИВИХ, СПРИТНИХ”, яка видана 2000-го року та яка відповідала на поставлене запитання з точки зору дитячих потреб та їхнього розуміння.

Щоб не повторюватися, обговоримо це питання з позиції дорослої людини. І цей погляд буде логічним. Адже кожна дитина рано чи пізно, хто – офіційно в 18 років, хто – трішки раніше, а хтось – і значно пізніше, перейде в дорослий етап життя (дехто – відразу і безповоротно, а дехто – інколи вертаючись у цей стан, з огляду на свої переконання, на так званий життєвий до свід, “за покликом серця”)
... .

І почнемо начебто здалеку, з позицій розвинених суспільств.

Там роботодавці, бізнесмени, керівники (і не лише вони) повсякчасно пропагують професіоналізм найвищого гатунку у своїй справі. Все логічно.

Але цей професіоналізм потрібний когорті можновладців лише для задоволення її меркантильних інтересів: ви потрібні там як знаряддя для її збагачення. І їй абсолютно не цікаво (якщо це безпосередньо не впливає на, скажімо, ваш коефіцієнт корисної праці), чим ви зайняті поза роботою, як проходить ваше особисте життя. Бо ви – лише така собі шестерня в їхньому робочому механізмі.

І якщо ви їм не підходите з якихось причин, вони безжалісно вас замінять. І що тоді робити, якщо ви вміли хоч і дуже якісно, але, кажучи саркастично-перебільшено, лише смикати за важіль чи махати чимось (кулаками, віником, язиком)?

У цьому ж контексті вузькопрофільності – ще деякі неприємні життєві приклади нашого сьогодення.

Ви читаєте, бачите, чуєте, що досить значна частина колишніх спортсменів завершує свій вік на смітниках. Чому? Бо надто часто вони – “специ”, які лише вміли ”буцати” м’яча чи стрибати вище голови.

Ви самі знаєте, куди виштовхує життя, здавалося б, ну дуже перспективних дівчаток-медалісток. Бо більшість із них – це лише старанні “зубрилки” з гарною пам’яттю.

Відомо, який розпач буває в тих, хто ні в чому і ніде не може знайти себе ...

До чого закликаю? Пропоную завчасно думати про себе, спрогнозувати можливі повороти долі, для чого – прагнути до свого всебічного розвитку. І раджу знаходити таких безкорисливих людей (і придивлятися до їхньої діяльності), які пропагують жити повноцінним життям.

Та й, узагалі кажучи, – чи не краще з самого малечку готуватись (і готувати своїх дітей, а педагогам – не лише своїх) до того, щоб життя було не лише матеріально благополучним, а ще й, наприклад, цікавим, змістовним? Щоб не зводилося воно до схеми: харчування, робота, телевізор, газета, сон – у чоловіків або: робота, плита, пральна машина, пілосос – у жінок. Щоб не було так, як казав Ролан Биков: “Встав, ліг, з Новим роком, встав, ліг, з Новим роком”.

Та, мабуть, я надто довго агітую за те, щоб ви стали нашим однодумцем у більшості питань. Адже якщо ви зацікавилися лише заголовком нашої серії чи назвою цієї книги, то це вже говорить про вашу схильність до саме таких поглядів.

Упевнений, мої читачі, що Ви – толерантні, з когорти тих, хто вміє самотужки аналізувати, робити свої висновки. Але все ж поясню, чому цей посібник названо “Поки що – альбіноси”.

Альбіноси – бо, по-перше, ми політично не пофарбовані ні в який колір – ні в червоний, ні в білий, ні в блакитний, ні в інший. Ми свято дотримуємось абсолютно всіх постулатів міжнародних документів про дітей. Наша діяльність ґрунтується на загальнолюдських цінностях, а не на чийхось замовленнях. По-друге (а воно тісно переплетено з першим), наші ідеї, заходи настільки відрізняються від стандартних, що навколо нас, на превеликий жаль, майже вакуум. Ніхто ніде не робить нічого подібного. А якщо хтось сторонній і стверджує, що використовує наші напрацювання, то, як показує практика, таке їхнє визнання є лише крихтами від нашого "пирога".

А альбіноси – *поки що*, бо віримо, що рано чи пізно ми:

1) і вийдемо зі своєю програмою на телебаченні, чим зробимо величезний прорив у популяризації нас;

2) і, рахуючи те, що мало надії на колеґ десь мого віку (ті, хто нас підтримує, – і зараз з нами. Інші ж або ледь устигають переборювати життєві труднощі, або надто зашорені своєю, приміром, вузькою спеціалізацією), нові формації педагогів підхоплять та розвинуть наш рух. Рух унікальний, який не запозичений ніде ні в кого. Рух, який – чисто наш, український (навіть “там”, за кордонами, такого немає). Рух, місце якого – в кожній школі, в кожному класі, хоча б окремим щоденним уроком. Але таке мислимо лише в перспективі, тоді, коли наші вихованці вивчатся, стануть міністрами та президентами.

Про себе.

Мені вже за 50. І, на відміну від, скажімо, майже всіх моїх знайомих, у мене ніколи, не виникали думки типу: “Ну-у-удно. Ну, що робити? Чим зайнятися?”. Навіть – у роки більш стабільного життя. Бо в період роботи в різних школах і в різних класах (від 5-го до 11-го) я без проблем викладав і математику, і фізику, і астрономію,

і фізвиховання, і працю, і логіку, і інформатику, вів туристичні, шахові, фото- та кіногуртки, активно захоплювався спортом (і зараз із задоволенням граю в волейбол, настільний теніс, шахи), водив дітей у категорійні багатоденні походи по Київщині, у Криму, в Карпатах, по Прибалтиці (до речі, організація пішохідних походів – тема наступної моєї книги), “запоями” читав книги та робив виписки з них (зведені разом, ці багатозошитні виписки – зміст четвертої книги "1970 цікавинок" серії “Гармонійний розвиток” ...).

До речі: про книги та напрямки моєї цікавості їх темами. Гляньте на так звану рекомендовану літературу в кінці першої книги цієї серії книг. Так ось: то – зовсім не перелік того, звідкіль я брав інформацію, завдання та таке інше. Адже майже все тут – моє “ноу-хау”. А перераховані там книги – то певна частина книг моєї власної домашньої бібліотеки.

І щоб Ви вже повністю мали уявлення про мене як і про автора, і про голову Ради “КРОКС”у (адже, крім усього, по цьому також можна судити про роботу “КРОКС”у. Бо, як кажуть у народі, з ким поведешся, від того й наберешся), наводжу ще декілька невеличких штрихів-поглядів, хоча і знаю, що, на жаль, майже всі з них в очах значної кількості читачів не принесуть мені дивідендів популярності. Бо так само, як “КРОКС” не схожий на традиційні засоби впливів на юнь, бо “пливе проти загальної течії”, і я, думаю, відрізняюся своїми переконаннями та діями від численної когорти оточуючих.

І на відміну від мого кумира молодості Володимира Висоцького, який просто перерахував: “Я не люблю...”, бажаю зробити це аргументовано.

1). Не палю. І не палив ніколи. Бо думаю, що більшість людей починає робити це для того, аби хоч якось виділитися серед маси оточуючих (чи: щоб у своїй компанії бути таким, як усі), щоб здатися “крутішим”, дорослішим. Я ж не відчував такого потягу. Вважав і вважаю, що є безліч інших способів утвердитись.

2). Не знаю смаку горілки. А нащо її пити? – Щоб у товаристві почуватися більш весело і розкуто? То це легко можу зробити й без цього штучного “допінгу”. – Щоб забутись? Немає і таких потреб. Життя ж таке цікаве та різнобарвне!

Якщо Ви подумали, що я такий собі аскет-бурчун, цинік чи “людина в футлярі”, то даремно. Люблю і поспівати, і потанцювати, і пожартувати, і анекдот розказати, і дружньо “поприколюватися”.

3). Пропагував і буду пропагувати віру людини у свої власні сили, в розум та в можливості особистості як унікального природного створіння, а не в рабську сліпу віру в якісь надприродні сили чи в міфологічні істоти. А, говорячи прямо, то я – атеїст.

4). Я категорично проти життєвої позиції тієї, на жаль, досить численної спільноти людей, які “спалили всі містки” у світ дитинства. Не розумію тих, хто вже ніколи і ніяк не бажає чи не в змозі хоча б зрідка від душі по-дитячому пограти, по-дитячому відреагувати, по-дитячому порадіти

5). Деякі газети в анонсах телевізійних програм виділяють яскравішим шрифтом ті телепередачі, які здаються їм (чи телеглядачеві?) найважливішими, а саме – кінофільми.

Дякую їм за це. Бо зрідка, коли є бажання щось подивитися по телевізору, мені значно швидше відшукувати передачі-претенденти на перегляд. Бо вони – саме в тій, меншій, не виділеній частині телепрограми

Іншими словами: у мене стійка алергія на кінофільми. Причина? Мені абсолютно нецікаво слідкувати за тим, що автор по-на-при-ду-му-вав, що він там, грубо говорячи, ефективно набрехав. Адже ті сюжетні колізії, те, з ким героїня познайомиться, в яку наступну халепу потрапить не існуючий у реальному житті герой, яка доля "висмоктаних із пальця" персонажів, повністю залежить не від обставин, логіки, умов, а від настрою режисера, від буйства його фантазії чи від того, скільки грошей він має на спецефекти Та ще й знаючи нетлінний закон "законодавців кіно-моди" – американців – про обов'язковий "хеппі-енд". Мені смішно дивитися, як глядач чомусь хвилюється, навіть інколи плаче, спостерігаючи якісь ситуації на екрані Ну, не люблю я казочки

До речі: думаю, що ця моя позиція логічно перегукується і з таким:

а) ще про кіно. Чим далі, тим частіше режисери вставляють і туди, і в різні телепередачі закадрові "емоції" начебто глядача, найчастіше – сміх, рідше – оплески чи інші прояви почуттів. Запитую: нащо вони це роблять? Невже вони вважають мене настільки обмеженою людиною, що переконані: мовляв, тобі треба навіть підказувати, де ти повинен сміятися?!

б) я байдужий до всіляких оповідань, романів, повістей. За винятком – документальної мемуарної літератури. А аргумент книжників, що, мовляв, белетристика несе якийсь виховний чи розвиваючий момент, не сприймаю. Бо в житті безліч незрівнянно потужніших впливів на формування характеру.

в) читай 1-й абзац пункту г) у зверненні до опонентів.

б). Не розумію сліпих прихильників моди (скажімо, моди на одяг). Ну, чому я повинен носити не те, що мені пасує, а те, що сказали, приміром, французи?..

7). Гороскопи. Яка нісенітниця! Чи то екстрасенсні, чи хіромантні, чи якихось там Глобів або інших віщунів. Адже всі ці "а-ля циганські передбачення" базуються на елементарній людській психологічній слабкості, що з набору речень вона запам'ятає те, що найбільше стосується саме її, і сама "приліпить" це до тих різнобарвних фактів життя, з якими вона рано чи пізно зустрінеться.

8). Я категорично проти всіляких лотерей. І тому, що, як математик, вмю вираховувати свої нульові шанси виграти, і особливо – тому, що ідея будь-якої лотереї (навіть державної) – це обирати одних людей за рахунок програшу інших. Тож прагнути щось виграти в якусь лотерею – це означає прагнути забрати в когось його копійки, які, можливо, у нього, наївного, були останніми.

9). При всій категоричності суджень я все ж глибоко демократичний, толерантний. Приміром, моя єдина в житті дружина – віруюча. Але я бачу, що це допомагає їй жити. То і нехай Або: мій найближчий друг – фанатичний прихильник кіно. То й що? Чи: практично жодний вечір наших ігор в преферанс не обходиться без традиційних "чоловічих" колективних "застільних" уподобань. Я – перший, хто робить відповідний внесок. Але все, що не стосується преферансу – це без моєї участі.

І якщо знайдеться людина (досі таких не було), яка знайде в "КРОКС" і недоліки та покаже, як їх уникнути – я буду безмежно їй вдячний. Але:

ОПОНЕНТАМ.

Звичайно, я згоден дискутувати щодо місця, ефективності “КРОКСу” та інших форм роботи з дітьми в системі позитивного впливу на юнь.

Але робитиму це лише з тими, хто не належить до величезної когорти, яку умовно назвемо “чистими теоретиками”. Адже користь “КРОКСу”, і не тільки його, може повноцінно зрозуміти лише той, хто сам робить щось конкретне, практичне, навіть не обов’язково схоже на наше. Коли в ідеалі він сам спробує пізнати нюанси заходу через персональну в ньому участь ... (до речі, я безмежно вдячний одній із наших почесних “КРОКС”-майстерів України, яка запросила мене на організований нею КРОКСівський захід, і включила учасником в одну з команд. Абсолютно по-іншому тоді сприймаються ідеї організаторів).

Іншими словами: я згоден на такі умови критики: ви запрошуєте на ваш захід, після чого вислуховую всі претензії до мене та до моєї подвижницької роботи, навіть з умовою, що при цьому жодного слова не скажу про свої враження від вашого заходу. А “гостріння зубів” та “заточування пер” або з кабінетної точки зору, або з заздрощів за принципом: “краще “втопити” такого ентузіаста, ніж самому потягтися до діяльності”, мене не цікавить. Бо такі реакції є, як правило, чи “переспівуванням” усталених на той момент норм (і хто його знає, чи правильних); чи явно суб’єктивними відірваними від життя спостереженнями, та ще й замішаними на тому, що незрівнянно легше будь-що спаллювати, поламати, ніж створити своє. Жонглюючи словами, поняттями, аналогіями, одне й те саме можна, на жаль, і піднести на незаслужено недосяжну висоту, і “стерти в порошок”.

Приклади “пересмикувань”? Будь ласка. Скільки завгодно!

а) Скажімо, сучасна інтерпретація практично будь-якої історичної події на догоду тим, хто “замовляє музику”;

б) приміром, естрада. Це коли справжній талант не може пробитися крізь частокіл нездар.

До речі, наперед вибачаючись перед прихильниками гурту, який зараз згадаю, все ж – ось визнання менеджера групи “Бітлз”: коли він побажав “розкрутити” кого-небудь, у Ліверпулі існувало сотні ансамблів. “Жуки” зовсім не вирізнялися хистом від чисельної маси їм подібних ...

А менеджери (а також юристи, дипломати, політики, циганки) знають (а ви хіба не знаєте?): людина влаштована так, що якщо з усіх сторін (з усіх гучномовців, з усіх телеканалів) їй будуть весь час втовкмачувати, що біле – це чорне, то невдовзі вона, як правило, зомбовано повірить у це;

в) а також: як зі сарказмом пояснював в одному з інтерв’ю відомий бард: аргумент комісії, яка не затверджувала його концертного репертуару, був приблизно таким: “Це не можна виконувати, бо якщо взяти 5-ту, 17-ту і 59-ту літери тексту, то вийде непристойне слово ...”;

г) крім того: у студентські роки я захопився читанням творів нашого видатного педагога (не називатиму його прізвище). Глибина ідей, думок, педагогічних знахідок – вражаюча! Вчитися і вчитися на цій спадщині мені, молодому студенту ... І несподівано читаю авторську(!) відвертість: виявляється, що все, що ним написано – це “вінегрет” з його практичних наробок, утілень та ...

теоретизувань. Він, бачте, бажав би, щоб те чи інше було саме таким ... Після цього я не можу примусити себе прочитати жодної його статті.

У зв'язку з цим доречно наголосити, чому в цій книзі немає традиційного списку літератури. Бо якщо щось запозичене (наприклад, уривки з віршів), то в тексті вказано автора. Якщо щось не перевірене практикою – то відразу на цьому наголошується. А де немає ніяких посилань, то це – своє, рідне, “КРОКСівське”, яке дійсно підпадає під позначку © у правому нижньому куті другої сторінки книги.

А щодо згаданої позначки ©, то ось – репліка до наших прихильників та послідовників. Розумію, що відстоювання, захист авторських прав у нас в країні – це примара. Тож якщо передруковуєте щось звідси, то хоча б згадуйте “КРОКС”. Бо вже є декілька випадків, коли ви проводите широкомасштабні акції (навіть чемпіонати області) під іншою назвою, всі ваші документи слово в слово повторюють наші, а учасники навіть не здогадуються, що це запозичене в нас.

А ще пригадуються три випадки:

1) один мій давніший друг (педагог, колега), який не вбачав у “КРОКС” і революційності, взявся переробити запитання конкурсу “Україна”, зробити їх змістовнішими. Але через декілька днів він визнав, що не може зробити їх суттєво кращими. Бо практика тут ефективніша за емоції;

2) наш багаторічний досвідчений прихильник, але невдоволений деякими нюансами додатків до постанови Міносвіти, вирішив удосконалити наші документи та дещо змінити. І після кількатижневих спроб він приніс усе ... без жодних змін;

3) вісім перших чемпіонатів учнів України я сам добирав блоки всіх розумових завдань. Зрозуміло, що серед тисяч таких запитань траплялися не зовсім вдалі, і навіть – із неправильними відповідями (щоб не йти далеко за прикладами – міркую, що ви знайшли огріхи і в наборі “моїх” запитань на 8-й чемпіонат, наведеному в цій книзі). Дехто з тих, кому за постійну плідну роботу з дітьми навіть присвоєні почесні “КРОКС”івські звання, в азарті боротьби висловлювали невдоволення цими недолугостями. Коли ж я попросив, аби на наступні чемпіонати добирав запитання кожний представник команди або голова місцевого осередку КРОКС (а для кожного з них це становило лише десь по 40-100 запитань, а не тисячі, як було мені одному), то виявилось, що відсоток явного браку в них незрівнянно вищий, аніж тоді, коли це робив я один.

І, нарешті, є сенс сказати ще про дві величезні на сьогодні суспільні проблеми, найтіснішим чином пов'язані з нашою статутною метою. І ці проблеми – про мету освіти та про питання релігії в школі. Про це я роздумував у публікації, надрукованій у газеті “Освіта”, № 47–48 (225–226) за 4 вересня 1996 року (тут збережено авторську назву статті).

Дитина, школа, суспільство

Не претендуючи на повноту висвітлення всіх зв'язків між поняттями, винесеними в заголовок статті, що практично й неможливо, зупинюся лише на двох взаємопов'язаних моментах. Перше – це мета освіти, друге – це питання релігії.

Отже, перше: підготовка дітей до самотійного творчого життя. Чому ми не так чітко та зрозуміло формулюємо мету виховання й навчання? Навіщо нам поняття та терміни, які як гума або як дишель?

Скажімо: чи чітко ви уявляєте, що означає гармонійний розвиток? Які його компоненти? Який обсяг знань, умінь та навичок його складових частин? А якщо скажете, що уявляєте, то що робити з тією численною армією учнів, які з тих чи з інших причин не можуть такими стати – або тому, що їм перешкоджають природні вади розумового, фізичного чи іншого розвитку, або через те, що діти мають різні умови для вдосконалення чи є різними їхні бажання порівняно з вашими прагненнями?

А ще врахуйте, що так само, як "украли" собі поняття "туризм" ті, хто організовує автобусні екскурсії, а також – так само привласнили собі та зробили брендом поняття "гармонійний розвиток" прибічники доволі односторонньої вальдорфської педагогіки.

Ті ж проблеми – і з поняттям громадянина-патріота.

А було б неймовірно зручно всім з усіх сторін, коли б ми, педагоги, ставили перед собою таке завдання: "Я прагну допомогти дитині знайти своє місце в цьому світі". До того ж, така теза "приречена" на успіх та вічність, бо її не потрібно буде час від часу, залежно від кон'юнктури, змінювати чи коригувати. Бо вона універсальна, прийнятна для всіх.

А кожний педагог, хоча б аналізуючи свій власний життєвий досвід і своє бачення перспектив, зможе об'єктивно виставляти оцінку своєї потребності дітям, повсякчас питаючи себе: а чи готує учнів до самотійного життя те, що я щойно зробив, провів, навчив?.. Чи знадобиться це учню потім, без урахування одноразового використання цього на наступному уроці чи екзамені? І чим більше у вас буде чесних "так", тим ваш рейтинг користі буде вищим. При цьому не треба забувати, що в сучасній стандартній школі з усіх потрібних життєвих інгредієнтів майже на всіх уроках добре розвивається здебільшого лише пам'ять, уміння заучувати та відтворювати за принципом близької перспективи: сьогодні запам'ятай формули, правила, дати, зміст, способи розв'язання, а завтра їх відтвори. Навіть найпотрібніший, мабуть, вид мислення – логічне – в занепаді. І якщо ви зараз скажете: а математика? – не погоджусь із цим як фахівець-практик із 25-річним стажем. В ній також на 99% – зубріння, стандарти, алгоритми "роби, як я".

І, до речі, соромно визнавати, що на всю, наприклад, Київщину нас, учителів, які ведуть хоча б факультативний курс логіки (практичної, а не формальної), можна перелічити на пальцях однієї руки. Наших же численних пропозицій розробити програму практичної логіки і ввести її як навчальний предмет (наприклад, за рахунок годин математики) представники Міністерства освіти не беруть до уваги.

Та й, узагалі, таке відчуття, що про інші складники всебічного розвитку дітей та про підготовку їх до самотійного життя думає лише одна-єдина структура – Всеукраїнське учнівське творче об'єднання Культурних, Розумних, Організованих, Кмітливих, Спритних (так званий КРОКС", відомий постійним читачам "Освіти").

І друге, на що я обіцяв звернути увагу в цій статті, і що чомусь сором'язливо замовчують навіть ті, хто “не вивертає кожуха” в залежності від того, звідки “вітер дме”, – це питання релігій у навчальних закладах.

Я з розумінням ставлюся до будь-яких поглядів, переконань. Але чому не виконуємо Закону про освіту, де чітко сказано про світськість освіти? І в Конституції України записано, що церква відділена від держави, а школа від церкви. Чому ж ми мовчимо, коли в усі шкільні шпаринки пнуться всілякі проповідники? Чому миримося, що вони насаджують свою ідеологію? Адже вони примушують орієнтувати дітей не на загальнолюдські цінності, а на, скажімо, так звані християнські. Хіба це принесе користь Україні? Стримано кажучи, мене беруть сумніви. Бо:

Чому ми не прагнемо переконувати дитину: надійся в житті лише на себе, на свій розум, на свої руки та на моральну підтримку батьків, а не на те, що десь у куточку на колінах щось у когось прагнутимеш випросити? Адже в ідеалі для того, щоб людина легше пристосовувалася до життя, було б краще, щоб члени суспільства ставали ковалями свого щастя, а не рабами якоїсь ідеології.

А якщо комусь потрібна якась “милиця” у вигляді, скажімо, віри в щось надприродне, – то хай шукає підпору поза шкільними стінами!

Передбачаю одне з виправдань опонентів, мовляв: треба, щоб людина в щось вірила, до чогось прагнула! Обов'язково згоджуюся. Але ж не можна йти шляхом найменшого опору на кшталт: якщо сучасна держава не дає орієнтирів, то заповнимо цю прогалину хоча б релігією. Є ж безліч інших ідеалів!

Я, наприклад, бачу своє покликання педагога у виконанні тієї мети, яка описана на початку цієї статті. Тож будую свою роботу за покликом серця з вірою в добро, справедливість, чесність та в інші цивілізовані критерії, а не з розумом, закаламученим усіляким сміттям.